

Eenige Loodjes of Merken der Kempen

Bron: Constant Antoine Serrure (1835-1898), Kempische Numismatiek, Kempisch Museum, 1890

In een charmant Oud-Nederlandsch:

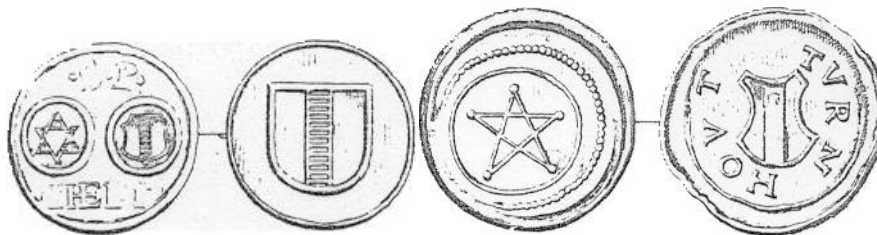
‘Door loodjes of merken verstaat men penningen van gering allooï, veelal tin of koper, die voorheen als teekens eener overeengekomen waarde tot een bepaald doel en in een beperkten kring werden gebezigd. In middeleeuwsch latijn heeten ze *merelli* (van *merior* – ik verdien); de Franschen noemen ze *méreaux*. In ons vaderland komt het loodje, naar zijn bijzondere bestemming, onder verschillende benamingen voor, als armpenning, armteeken, broodmerk, broodteeken, gildepenny, kerkpenning, loonpenning, maltemunt, presentiepenning, torfgeld, torfteeken, enz, enz, ...

Wat het loodje van gewoon geld onderscheidt, is dat het recht om geld te slaan tot de *regalia* of soevereiniteitsrechten behoorde, terwijl het iedereen vrij stond loodjes, evenals andere penningen, te vervaardigen en in omloop te brengen. Nog maar sedert weinige jaren vestigt het loodje de aandacht der geleerden. Gelukkiger dan dit nederig plaatje, werden onze Nederlandsche gedenk- en legpenningen reeds in de eerste jaren der XVIIIe eeuw door mannen als G. van Loon en F. van Mieris in prachtwerken beschreven. Eene eeuw later ontsloot de beroemde Lelewel de schatkamer onzer oude muntspecies en bezielde met zijne geestdrift die schaar Belgische geleerden, met Lod. De Coster en professor C. P. Serrure aan de spits, aan wier studiën onze nationale penningkunde zulke verbazende vorderingen dankt.

Intusschen bleef het loodje zonder aanzien. Wel werden er in den *Messenger des Sciences historique* en 't *Vaderlandsch Museum* enkele artikels aan gewijd, maar al de wetenschappelijke waarde dier artikels was nog niet bij machte de algemeene onverschilligheid te overwinnen.

Aan den heer De Schodt, den onlangs uitgetreden voorzitter van de *Société royale de numismatique belge*, komt de palm toe het loodje in zijne eer te hebben hersteld. Met noeste vlijt en taai geduld heeft die uitstekende penningkundige het loodje bestudeerd, de beteekenis van ieder type onderzocht en den uitslag zijner opsporingen in schrift gesteld. Sedert 1875 zijn van zijne hand in de *Revue Belge de numismatique* eene reeks merkwaardige studiën verschenen, waarin honderde loodjes onzer groote steden, inzonderheid van Luik, Namen en Brugge voortreffelijk worden toegelicht.

Op onze beurt gaan wij beproeven om een handvol loodjes uit het arrondissement Turnhout aan de lezers van 't Kempisch Museum te verklaren. De numismatiek der Kempen is niet rijk; de voorraad dien wij aanvoeren mag niet aanzienlijk worden geheeten, maar uitgezonderd een paar stukjes van Geel, door pastoor Kuyl beschreven, werden de andere naar ons weten tot hiertoe nooit behandeld.

1. Penning in koper, 20mm

vz – het wapen van Turnhout

kz – twee kringen, de eene met

de zinnebeeldige figuur der H.

Drievuldigheid, de andere met

het wapen der stad.

Onder en boven : S. P. en GHELT.

2. Penning in lood, 28mm

vz – het teeken der H. Drievuldigheid

kz – het wapen van Turnhout, hoekig

naar de Duitsche manier der XVIe eeuw.

Randschrift : TVRN – HOVT

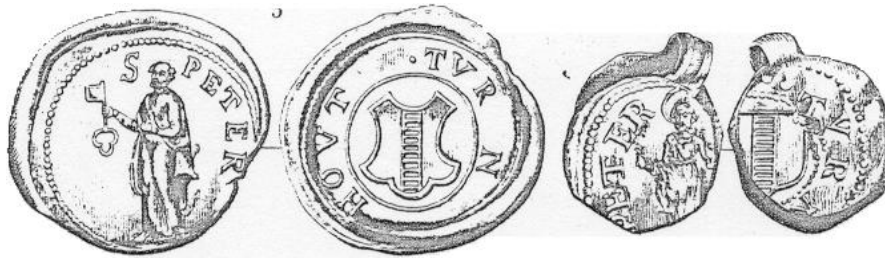
Penningkabinet van den Belgischen

Staat.

Turnhout

De nijvere Kempenstad, om hare lakens en tijken reeds vroeg vermaard, voert in haar schild een blauwen paal in een zilveren veld. De hoofdkerk, aan S. Pieter gewijd, werd in 1398 tot eene collegiale verheven door Maria van Gelder, landsvrouw van Turnhout. Het gebruik van loodjes moet er omtrent dien tijd reeds hebben bestaan; althans de stukjes die wij te zien kregen, schijnen – hoewel tot de XVIe eeuw behorende – naar vroegere typen te verwijzen. Tot welke doeleinde die loodjes dienden, kan nog niet met zekerheid worden bepaald. Waren 't presentiepenningen, die aan de kanunniken des kapittels of aan de geloovigen voor 't bijwonen van sommige kerkdiensten werden verleend, zoals de beeltenis of de naam van S. Pieter laat

vermoeden ? Misschien; maar een dier loodjes (nr. 4) dat zeer zeker geen kerkpenning is, vertoont eveneens die beeltenis; bovendien komt op al de vier stukken het wapen van Turnhout voor. Men weet dat geestelijkheid en magistraat voorheen dikwijls elkander de hand leenden om noodlijdenden bij te staan, en waarschijnlijk zijn dan ook de drie eerste loodjes weldadigheidspenningen geweest.

3. Penning in lood, 32mm

vz – S. Pieter, links met een sleutel in de rechterhand. Randschrift : S-PETER
kz – het wapen der stad als onder N°II, maar teekening en letters schijnen tot een later tijdstip te behooren.

Penningkabinet van den Staat –
 Verzameling van den heer De Schodt

4. Lakenloodje, 20mm

vz – S. Pieter, links, met een sleutel in de rechterhand
 Randschrift : PETER
kz – het wapen der stad
 Randschrift : TVRN

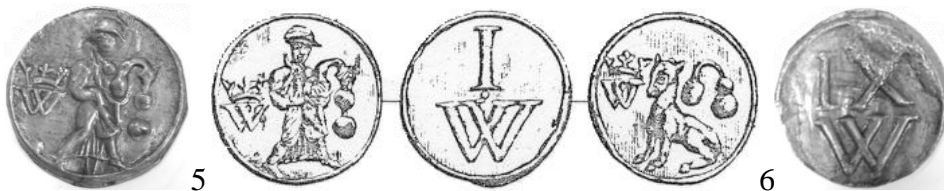
Verzameling van den heer De Schodt

Het volgende loodje (n°4) heeft gediend om laken of tijk te bezegelen. Eertijds mochten er te Turnhout geene lakens of tijken worden verkocht of verzonden, zonder door de dekens der *wollewerken* of van het gilde der tijkenwevers te zijn gekeurd. De keuring geschiedde in de Hal onder 't stadhuis. Was het fabrikaat zonder fouten, dan werd het bezegeld. Nog hedendaags bezigen de Turnhoutse tijkwevers de uitdrukking : *die fout keurt af* of *keurt niet af*, en hoewel er sinds 1794 geene tijken meer worden bezegeld, zijn de benamingen *drijflood* of *drijfzegels*, om de eerste kwaliteit; *grootlood*, om de tweede, en *tweelood* of *tweezegels* om de derde kwaliteit van tijken te bedieden, te Turnhout nog immer in gebruik. Eene kwaliteit beter dan *drijflood* heette *dubbelzegels*, maar werd zelden geweven.

Wij hebben nog een ander zegelloodje gezien, dat op de voorzijde ringvormig is en als randschrift voert : TVRN-HOVT en op de rugzijde in 't midden het wapen der stad vertoont zonder randschrift.

Herentals

In 1209 door Hendrik I van Brabant tot stad verheven en bemuurd, was Herentals al vroeg eene bloeiende en volkrijke gemeente. Den 1^e Maart 1366 stichtte Pieter van Andries, bisschop van Kamerijk, er een kapittel van kanunniken, dat in vervolg van tijden, men weet niet hoe of wanneer, is verdwenen. De collegiale kerk van Sint-Waldetrudis, in 1417 begonnen, is een van de heerlijkste tempels der Kempen. Vóór de Fransche omwenteling waren verscheidene kapellen dier kerk met dagelijksche uitdeelingen voor het koor en de koorknapen gelast.

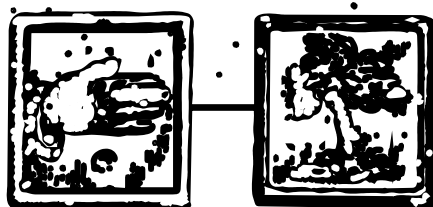
5. Penning in lood/tin, 22mm, 5.21g
vz – een muzikant met een doedelzak, nevens een gekroonde W.
kz - eene groote W onder het cijfer I
 Muntkabinet van den Staat en
 verzameling van den heer De Schodt.

6. penning in lood of tin, 21mm
vz – tusschen een gekroonde W en eene kalebas, een zittende hond, gezel van St. Rochus.
kz – dezelfde als onder n°5 (IX)
 Zelfde verzamelingen

Wij kennen van Herentals drie loodjes. nrs. V en VI, die naar hun type te oordelen, tot de eerste helft der XVIe eeuw behooren, mogen aan de hoofdkerk, en met name het eerste aan de kapel van St. Job, het ander aan die van St. Rochus worden toegekend. Beide vertoonen op de voorzijde een gekroonde W, die men ook op zekere penningen van Bergen (Henegouw) aantreft. Men weet dat de H. Waldetrudis tot een adellijk

geslacht van Henegouw behoorde. De groote W der keerzijde beteekent misschien *Witpenning* (lat. **albus**, fr. *blanc*) of halve stuiver, eene munt der XIVe eeuw. Deze gissing wordt hierdoor gestaafd, dat verscheidene Herentalsche loodjes een ander cijfer boven de W der keerzijde vertoonen. Zoo zagen wij er met I, IX (nvdr.22mm, 4.73g) en XII.

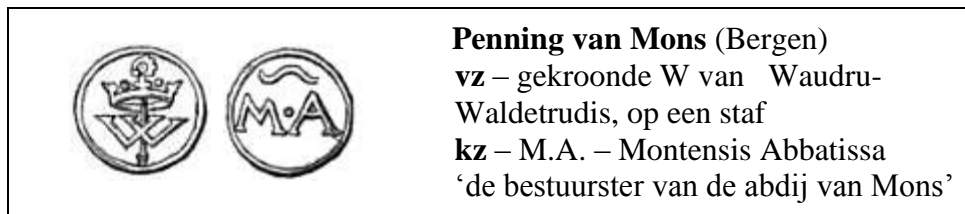
Het volgend vierkant loodje, dat met de Mechelsche Rumolduspenningen van het einde der XVIe eeuw eenige overeenkomst heeft, kunnen wij aan het Herentalsche gasthuis toeschrijven. De gevende hand, men weet het, is het zinnebeeld der H. Elisabeth van Hongarije.

7. Penning in lood, 17mm, 6.83g
vz – eene hand, rechts, die een penning laat vallen
kz – een boom, het wapen der stad.
 Verzameling van den heer De Schodt

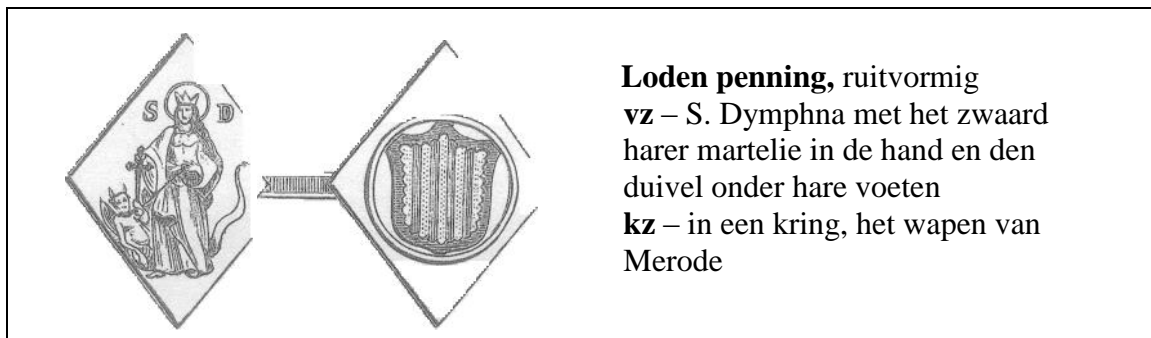
Het is een historisch feit dat de orde van Mons-Bergen bezittingen had te Herentals, zij stichtten er de kerk en importeerden hun patroonheilige St-Waldetrudis. Het is dan ook niet te verwonderen dat we gelijkaardige symbolen, zoals deze op de penningen van Herentals, terugvinden te Mons.

Onderstaande tekening is van de hand van Albert Toilliez, mijnningenieur te Bergen, van een *méreaux* van het oude kapittel van St-Waudru (Waldetrudis), gevonden te Cuesmes, de juridische stad van het kapittel.

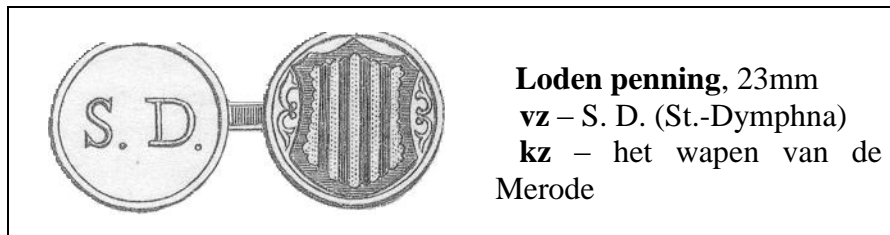
Penning van Mons (Bergen)
vz – gekroonde W van Waudru-Waldetrudis, op een staf
kz – M.A. – Montensis Abbatisa ‘de bestuurster van de abdij van Mons’

Geel P. D. Kuyl (Gheel, vermaard door den eerdienst van de H. Dymphna) beschrijft twee loodjes, die in zijn merkwaardig boek staan afgebeeld.

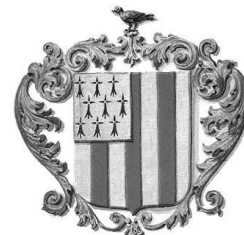

Loden penning, ruitvormig
vz – S. Dymphna met het zwaard harer martelie in de hand en den duivel onder hare voeten
kz – in een kring, het wapen van Merode

Over deze twee kerkpenningen zegt de geleerde schrijver : ‘De deken moest de afwezige kanonniken aenteekenen en aan degenen die den dienst bijwoonden presentieloodjes uitdeelen, welke men in groote en kleine onderscheidde, maer van welke het ons echter niet gelukt is de evenredige weerde te mogen kennen. Op beide dezer loodjes, gelyk men op de teekening ziet, is het wapenschild van het adelyk huis van de Merode afgebeeld.’

Loden penning, 23mm
vz – S. D. (St.-Dymphna)
kz – het wapen van de Merode

Het wapen der keerzijde bewijst dat het gebruik dier penningen zijn oorsprong heeft in jaargetijden van afgestorven leden van het geslacht van Merode, hetwelk de heerlijkheid van Geel anderhalve eeuw van 1451 tot 1601 heeft bezeten. Het eerste stuk werd misschien vervaardigd in 1601, welk jaar de laatste heer van Geel uit het huis van Merode overleed; maar het ander stuk is van ten minste eene eeuw later en heeft waarschijnlijk het andere vervangen.

De matrijs van het vierkant loodje moet nog ergens bestaan, want een aantal afgietsels, in tin of lood, die nog nieuw schijnen, zijn bij de penningkundigen in omloop.

Mol
De sinds eenige jaren hernieuwde hoofdkerk dier volkrijke gemeente is gewijd aan den H. Petrus. De oude tempel had reeds een zeker aantal kapellen, onder andere de kapel der HH. Fabianus en Sebastianus, die de vijfde was.

De volgende penning, met de punt gegrift (mogelijk door een lid van 't Antwerpsche S. Lucasgilde), is een presentiepenning, welken men uitreikte aan de geloovigen die op zekere dagen in die kapel mis kwam hooren.

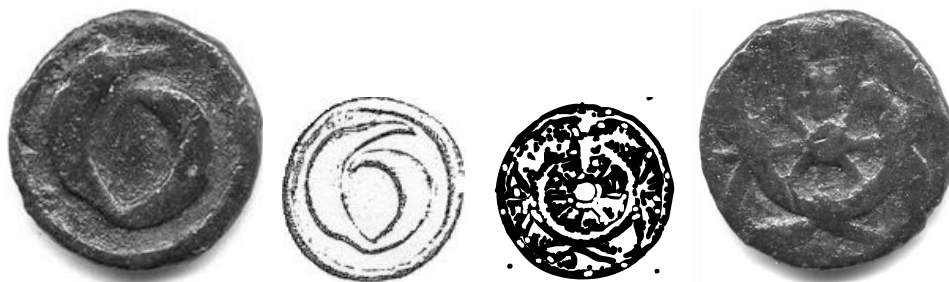
Aanwezigheidspenning in geel koper, 37mm
vz – S. Pieter, van voren, met een straalkrans om het hoofd en de hemelsleutels in de rechterhand
kz – MOLL – 1740 – N° 5 (Verzameling van den heer De Schodt)

Op de zegels der oude schepenakten van Mol treft men insgelijks de beeltenis van den prins der apostelen aan, met dit verschil echter, dat Petrus tevens met de linkerhand een gesloten boek tegen zijne borst houdt.

Hoogstraten

Welke liefhebber van kunst en oudheid kent niet Hoogstraten met zijn merkwaardig vrijheidshuis en zijne ogivale, zo rijk bemeubelde St-Catharinakerk, prachtige gedenkteekenen der Lalains, die opvolgers der huizen van Gemmenich en Cuyck ?

Als tot de hoofdkerk van Hoogstraten behorende werd het volgende loodje aan de heer De Schodt geschonken :

Loden penning, 15mm, 2.00g
vz – een gothieke **G**
kz – een wiel, dat schijnt te liggen tegen een gebladerd kruis
(Verzameling van den heer De Schodt – Penningkabinet Brussel)

Foto : erfgoedcel Hoogstraten

De **G** der voorzijde doelt, beweert men, op Johanna van Gemmenich, vrouw van Hoogstraten (1286). Het loodje moet, misschien in vervanging van een vroeger, tot de jaargetijden dier edelvrouw hebben gediend.

Moge deze kleine bijdrage den lezer welkom zijn ! Indien ze het een of ander punt van de geschiedenis der Kempen kan helpen ophelderen, dan achten wij ons voor onze moeite ruimschoots beloond.'

C.A. Serrure